

70 let Vladimirja Žumra

»Kar koli v življenju delaš, delaj preudarno in misli na konec.«

Latinski pregovor v podnaslovu je priljubljeno delovno in življenjsko vodilo, po katerem se že od študentskih let ravna Vladimir Žumer, ki je 26. avgusta 2019 dopolnil 70 let. Na željo uredništva Arhivov mu v tem zapisu posvečam nekaj misli in spominov na skupno delo, saj sva ista generacija in sva bila v zadnjem delu svojega poklicnega življenja tudi sodelavca.

Njegovo poklicno pot in pomembne mejnike na njej za razvoj arhivistike je zelo podrobno opisal njegov sodelavec in prijatelj Vladimir Kološa v spominskem zapisu ob Vladimirjevi šestdesetletnici (Arhivi, letnik 32, št. 2, str. 411–417). Njegov prispevek k razvoju arhivistike kot znanosti je omenjen tako v zborniku ob 80letnici Filozofske fakultete kot tudi delu Univerze v Ljubljani, 1919–1999.

Zato bom le na kratko povzela že objavljene ugotovitve in jih dopolnila s svojimi spomini na skupno sodelovanje. Lado, kot ga kličemo sodelavci in prijatelji, je osnovno šolo obiskoval v Voklem pri Kranju, svojem rojstnem kraju in jo dokončal v Šenčurju. Na gimnaziji Kranj je maturiral leta 1968 in se vpisal na Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani, kjer je študiral zgodovino in sociologijo. Tu sva se tudi spoznala, saj sem postala študentka iste smeri leta 1967. Nisva se spoznala pri študiju ali izpitih, ampak bolj na ekskurzijah, s katerimi so nam profesorji dr. Fran Zwitter, dr. Bogo Grafenauer, dr. Ferdo Gestrin, dr. Metod Mikuž, dr. Vasilij Melik in dr. Ignacij Voje, ki je še edini živ, razkazovali kraje, kjer se je dogajala naša preteklost. Ker je bilo študentov enega letnika premalo za avtobus, so vedno združili po dva letnika, tako tudi za dodiplomske ekskurzije, kjer smo se v študijskem letu 1969/70 priključili našim predhodnikom na poti po Italiji, kjer je Ferdo Gestrin raziskoval trgovske vezi med mestecem Fano in Piranom, bili pa smo tudi pet dni v Rimu. Ladov letnik se je priključil našemu v študijskem letu 1971/72 na poti po Jugoslaviji, kjer je profesor Voje pokazal svoje navdušenje nad Dubrovnikom, temeljem njegovega raziskovalnega dela.

Oba sva diplomirala leta 1973 – jaz junija, Lado pa septembra. Tu sta se najini poklicni poti za nekaj časa razšli (do leta 1990), saj sem se zaposlila kot učiteljica sociologije v Šoli za miličnike v Tacnu in si ustvarila družino. Lado pa je že ob nastopu službe oktobra 1973 v Zgodovinskem arhivu mesta postal vodja Enote za zunanjo ljubljansko regijo. Njegovo glavno strokovno in kasneje tudi znanstveno delo je bilo posvečeno vrednotenju in strokovni obdelavi arhivskega gradiva, nastalega po letu 1945. Zato je bil leta 1986 izvoljen za asistenta na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer je od šolskega leta 1987/1988 dalje vodil seminar iz arhivistike za študente 4. letnika zgodovine nepedagoške smeri. V okviru seminarja je študente zgodovine kot prihodnje raziskovalce oziroma uporabnike arhivskega gradiva uvajal v arhivski informacijski sistem ter jih seznanjal z vrstami, oblikami in vsebino arhivskih virov od srednjeveških listin do magnetnih in optičnih nosilcev zapisov.

To je bil tudi čas, ko je zamenjal delovno mesto, saj se je avgusta 1986 zaposlil v Arhivu Slovenije, kjer je postal svetovalec direktorice za koordinacijo in razvoj arhivske službe. Skupaj z Vladimirjem Kološo je odšel na trimesečni specialistični študij v Moskovski državni zgodovinsko-arhivski inštitut. V Arhivu Slovenije je postal leta 1988 namestnik direktorice ter med leti 1993 in 2004 direktor Arhiva Republike Slovenije, potem pa je do upokojitve 30. septembra 2012 vodil Arhivski center za strokovni razvoj.

Najina pota so se ponovno prekrizala v letu 1990. Po desetih letih po-

učevanja sem poiskala službo na Republiškem sekretariatu za notranje zadeve, kjer sem skupaj oziroma pod vodstvom mag. Irene Mrvič proučevala zgodovino organov za notranje zadeve, pripravljala razstave in publikacije. Moram priznati, da je zasluga moje tedanje šefice, da me je spodbudila k vpisu na magistrski študij zgodovine, ki sem ga začela v šolskem letu 1986/87, ko podpora na RSNZ ni bila ravno velika in sem si prvo leto magistrskega študija kar sama plačala. Zaključila sem ga leta 1994, magistrsko nalogo OZNA za Slovenijo pa mi je v knjižni obliki izdal prav Arhiv Republike Slovenije leta 1999.

Vladimir Žumer je imel pomembno vlogo pri izvedbi ukinitve tako imenovanih specialnih arhivov in organizacijske vključitve teh v Arhiv Republike Slovenije. Družbene spremembe leta 1990 so namreč omogočile, da je osrednji slovenski državni arhiv z vključitvijo dotlej samostojnih Zgodovinskega arhiva CK ZKA (1990) in Arhiva Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (1992) prvič po ustanovitvi leta 1945 pod svojo streho na državni ravni združil tudi arhive, ki so bili dotlej neformalno, a v resnici pod posebnim nadzorom »Zveze komunistov«. Pod neposredno pristojnost države oziroma njenih organov so s tem prišli najpomembnejši arhivi (z izjemo arhivov organov za notranje zadeve), vsi, ki so nastali na slovenskih tleh med drugo svetovno vojno in prva leta po njej ter arhiv Zveze komunistov kot dejavnik političnega značaja. Pri vključevanju Arhiva Ministrstva za notranje zadeve v Arhiv Republike Slovenije sva dobro sodelovala, saj smo že vse od sprememb leta 1990 delovali s skupno željo, da bi bilo arhivsko gradivo v celoti vključeno v Arhiv Republike Slovenije in tako dostopno javnosti. Veliko truda je namenil temu, da je Arhiv Republike Slovenije pridobil starejše, le na mikrofilmih ohranjeno arhivsko gradivo Slovenske obveščevalno-varnostne agencije (SOVA) oziroma njene predhodnice Službe državne varnosti (SDV), predvsem pa projekt podvojevanja in skeniranja teh mikrofilmov. Z uspešno izvedenim projektom je bila omogočena splošna uporaba tega arhivskega gradiva za znanstvene in druge namene. V devetdesetih letih se je povečal pomen arhivskega gradiva, poleg »tradicionalne uporabe« tudi za zagotovitev pravne varnosti in poslovnih pravic pravnih in fizičnih oseb, zlasti pa za dokazovanje krivic, povzročenih med drugo svetovno vojno in po njej – vojnega nasilja, nacionalizacij, poveljnih krivic, pri ugotavljanju pravice do državljanstva, povračilu vojne škode itd., v zvezi s čimer je Arhiv izdal več kot sto tisoč potrdil in kopij arhivskih dokumentov.

Proučevanju valorizacije je posvečeno tudi njegovo magistrsko delo, ki ga je leta 1994 zaključil na Filozofski fakulteti v Ljubljani. V besedilu ob obletnici Filozofske fakultete je njegova magistrska naloga opredeljena z naslovom »Osnove valorizacije dokumentarnega gradiva po letu 1945«. V opisu Ladovega življenja jo Kološa predstavlja kot »Valorizacijo dokumentarnega gradiva za zgodovino, znanost in kulturo«. V njem sistematično in v strnjeni obliki predstavlja svoje v dveh desetletjih ukvarjanja s temi vprašanji pridobljeno znanje.

Tudi doktorska disertacija »Vrednotenje zapisov javne uprave v Republiki Sloveniji«, ki jo je zagovarjal v Zagrebu leta 2007 na Filozofski fakulteti, je posvečena valorizaciji arhivskega gradiva. Zato Kološa upravičeno poudarja, da kljub širokemu vsebinskemu spektru njegovih razprav in člankov valorizacija zavzema posebno mesto.

Druga področja, s katerimi se je poleg valorizacije še ukvarjal, pa so bila metodologija arhivskega strokovnega dela, arhivski informacijski sistem in tudi arhivska zakonodaja. Posebej bi poudarila Ladova prizadevanja za uvedbo in modernizacijo arhivskega informacijskega sistema. Pri razvoju in uvajanju tega v slovenske arhive je začel sodelovati že leta 1985. Bil je pobudnik izdelave lastnega slovenskega računalniškega programa, na katerem naj bi temeljil arhivski informacijski sistem. V veliki meri je njegova zasluga, da so v letu 1987 v slovenske arhive prišli prvi osebni računalniki in da je bil v naslednjem letu že izdelan prvi računalniški program za obdelavo arhivskih podatkov, ki je bil izključno rezultat znanja domačih arhivskih delavcev, pokojnega Milana Bizjaka in Darje Plevel - Armida.

Kot je povedal v radijski oddaji Razkošje v glavi leta 2016, je tudi sam najbolj ponosen na ta dosežek. Dobil pa je v zvezi z njim visoko češko odlikovanje leta 2015 za razvoj arhivistike, saj je Čehom uspelo na osnovi teh izhodišč, s katerimi so se seznanili ob krajšem bivanju v Ljubljani, ustvariti in razviti program, ki ga še vedno uporabljajo.

V Informaciji o modernizaciji na področju arhivskega informacijskega sistema (1989) je razložil pojem arhivski informacijski sistem, razloge za nujnost modernizacije le-tega, opisal stanje na tem področju in predstavil srednjeročne načrte, po katerih je kasnejši razvoj tudi potekal. Kasneje je s pripravo strokovnih arhivskih izhodišč sodeloval pri razvoju računalniškega sistema Info-arh. Bil je tudi pobudnik za uvedbo »uvoženega« programa Scope-arhiv in je sodeloval pri pripravah strokovnih aplikacij.

Za svoj pomembni dosežek je v tej oddaji omenil tudi digitalizacijo arhivskih dokumentov, saj smo bili prva in edina evropska država, ki ji je uspelo v treh letih digitalizirati franciscejski kataster in ga tako narediti dostopnega uporabnikom, hkrati pa zaščititi original. Postopek digitalizacije se seveda v zadnjem času izredno širi, pa vendar so začetki Ladova zasluga.

Posebno veselje mu je predstavljal tudi prevzem osebnega arhiva Zvonimira Cigliča, ki ga je prevzemal kar 10 let in se ob tem sam veliko naučil, saj je bil Ciglič v tem času že 30 let prikovan na posteljo, a pravi polihistor, ki je vsako predajo arhivske škatle, ki jo je sam popisal, spremljal s svojimi spomini na razvoj Slovenske filharmonije in drugih za zgodovino glasbe pomembnih del iz svojega bogatega življenjskega opusa.

Od leta 1986 do leta 1992 je Lado kot glavni in odgovorni urednik urejal glasilo arhivskega društva in arhivov Slovenije Arhivi. Ukvarjal se je tudi z vprašanji metodologije arhivskega strokovnega dela, z arhivsko zakonodajo in organizacijo arhivske službe.

Pomemben je njegov prispevek k upoštevanju mednarodnih arhivskih standardov, priporočil Sveta Evrope, direktiv Evropske unije glede varstva in dostopa arhivskega gradiva ter kodeksa arhivske etike v slovenski zakonodaji.

Kot eden izmed največjih slovenskih strokovnjakov za pisarniško poslovanje je imel v zadnjih desetih letih – tudi še po upokojitvi – več kot 500 predavanj na temo upravljanja in arhiviranja dokumentacije v zadnjih desetih letih.

Pri tem sta pomembna njegova priročnika Arhiviranje zapisov (2001) in Poslovanje z zapisi (2008), ki pomenita osnovo za uspešno delo na tem področju. V univerzitetni karieri je dosegel mesto docenta.

Naj proti koncu pritaknem še svoje spomine na začetek dela v Arhivu in z Lodom. Ko je bilo dogovorjeno, da se nekdanji Arhiv Ministrstva za notranje zadeve priključi z gradivom in (ostanki) zaposlenih Arhivu Republike Slovenije in so nam najprej iskali prostor za delo, sem morala v treh mesecih (od julija do septembra 1998) napisati obsežen pregled gradiva Arhiva Ministrstva za notranje zadeve, ki je po vključitvi v Arhiv Republike Slovenije postal oddelek III, za objavo v Vodniku. Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije, ki je izšel leta 1999 v treh knjigah, velja tudi za eno izmed epohalnih Ladovih dosežkov in je bil takrat tik pred izidom. Bil je namreč prvi samostojni prikaz arhivskega gradiva po letu 1960 in prvi popis na ravni fonda oziroma zbirke za vse arhivsko gradivo, nastalo po drugi svetovni vojni. Glede na to, da smo se v arhivu po sprejemu zakonodaje po letu 1991 o popravil krivic ukvarjali predvsem s prošnjami strank, ki jih je bilo več kot 1.500 na leto, sem morala kar pošteno zagristi v delo, ki ga dotlej nisem bila ravno vajena, saj zaradi dela s strankami ni bilo časa za popisovanje gradiva.

Kot sem že omenila, je Lado poskrbel za objavo mojega magistrskega dela leta 1999, torej pet let po mojem zagovoru. V arhivu je uvedel prakso, da so v knjižni obliki objavili vse magistrske in doktorske naloge ter tako javnosti omogočili, da se seznanijo s strokovnimi dosežki delavcev arhiva. Spodbudil me je tudi za vpis na doktorski študij, saj sama o tem nisem razmišljala. Škoda se mi je zdelo, da bi sredstva, ki so bila že odobrena za doktorat nekemu kolegu, ki pa ga iz zdravstvenih razlogov ni več mogel niti hotel nadaljevati, propadla. Toliko časa »mi je težilo«, da sem se res odločila in leta 2003 vpisala na doktorski študij na Univerzi v Mariboru, ki sem ga zaključila leta 2010. Brez Ladove vztrajne spodbude tega prav gotovo ne bi naredila. Hvaležna sem njemu in tudi Arhivu, ker mi je doktorat »Ozna in prevzem oblasti 1944–1946« objavil v sozaložbi z Modrijanom v knjižni obliki že po moji upokojitvi leta 2013.

Nedvomno je Lado najbolj ponosen na Aškerčevo nagrado, ki jo je dobil leta 2004 za izjemen prispevek k razvoju slovenske arhivistike. V že omenjenem intervjuju leta 2016 pa je o njej povedal tole:

»Bil sem vesel, ker se vidi, kako so pomembni popisi gradiva, da kaj najdeš. Izdali smo 94.000 potrdil samo za žrtve vojnega nasilja. To je bilo dobro za levi del politike. Smo se jim pa zamerili, ker smo izdali 40.000 dokumentov žrtvam povojnega nasilja, kar je bilo vseč desnemu polu politike. V arhivu ne smeš biti politično opredeljen. Zato sem doživel veliko stresa in zdravje se mi je poslabšalo. Ko nisem bil več izbran za direktorja leta 2004, sem bil vesel – stroka me je nagradila, politika pa odstavila.«

Vse življenje je rad potoval, veliko po službeni potrebi z vlakom, avtom in letalom, pa tudi z družino – z ženo Francesko in z obema sinovoma, največ kar s šotori po svetu. V zadnjih letih pa sta se z ženo, ki ga v vsem podpira, posvetila prav posebni vrsti potovanja: pešpoti v Santiago de Compostelo. Prvič sta šla na pot po francoski smeri leta 2008, ko sta prehodila 820 kilometrov, od katerih je zaradi žuljev kar 14 dni hodil le po eni nogi. No, sčasoma je dobil kondicijo in do letošnjega januarja, ko sta o svoji poti predavala v Preddvoru, sta bila skupaj na poti v Španijo že dvanajstkrat, sam pa je bil na tej poti triindvajsetkrat. Impozantne številke! Na poti običajno prehodi 27 kilometrov na dan le z nahrbtnikom na rami, v kateri mora biti vse od hrane do obleke za naslednji mesec. Drži se reka – ne hodim do cilja, cilj je pot! V tem času obuja spomine na vse, kar je preživel, predela težave in si celo zastavlja načrte – menda ima v glavi že nov zakon o arhivski dejavnosti! Občuduje neokrnjeno naravo, uživa v toploti Špancev in vedrosti njihovih družabnih običajev in v tem času se je že naučil španščine, kar mu omogoča lažjo sprejetost pri domačem prebivalstvu. Vsekakor pa pot koristi njegovemu zdravju, zmanjšuje stres, ki ga je bilo v poklicnem življenju več kot dovolj.

V teh dneh osamitve zaradi virusa je imel čas za obujanje spominov na vse poti, ki jih je oziroma sta jih z ženo prehodila, ter urejanje spominov, vtisov in fotografij, ki jih seveda deli tudi s prijatelji prek spleta. Tudi sama sem jih deležna. Želimo mu še veliko lepega v prihodnosti – morda bi bil čas, da si ga vzame zase ter v knjižni obliki popiše doživetja in razmišljanja o raznih plateh svojega življenja. Tako bo zaokrožil svojo bogato bibliografijo, ki šteje kar 174 enot: od prve objave »Heterostilija pri trobentici« v Proteusu leta 1966 do zadnje, navedene v COBISSU, posvečene njegovemu stalnemu bivališču: »Preddvor – podobe minulih časov in ljudi: zbornik občine Preddvor« (2018).

dr. Ljuba Dornik Šubelj

Darinka Drnovšek, letošnja jubilatka

Moji prvi vtisi o Darinki Drnovšek segajo tja proti koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko sem še kot pripravnica v Arhivu Republike Slovenije prvič prestopila prag Državnega zbora, da izvem nekaj o arhivskem gradivu in zgodovini KPS/ZKS. Da ne bo pomote, na Tomšičevi 5 v Ljubljani je bil takrat (še) Oddelek (prej Referat) za dislocirano arhivsko gradivo I,¹ ki ga je vodila Darinka, in to poleg pisarne takrat vladajoče stranke LDS. Takrat sem Darinko tudi prosila, naj mi pokaže nekatere dokumente iz *Zbirke o nasprotnikih partizanstva* in prijazno mi je ustregla. Niti v sanjah si nisem predstavljala, da bom nekaj mesecev pozneje – po odhodu dr. Nevenke Troha na Inštitut za novejšo zgodovino – postala tudi njena sodelavka. Prvi vtis o njej je bil, da je stroga, vendar zelo prijazna, da je elegantna in – kar ženske vedno opazimo – zelo mladostna.

Drugi spomin sega že v obdobje, ko sva že bili, morda nekaj dni ali tednov, sodelavki. Pri jutranji kavi – tema pogovora je bila na začetku povsem strokovna – me je nenadoma presenetila z vprašanjem, ali sem že kdaj pripravila potico. Nekoliko osramočeno sem morala zanikati in se zraven še izgovarjati, da mi ta simbol slovenske kulinarične dediščine ni preveč všeč. V resnici pa sem si priznala, da mi priprava potice predstavlja prevelik izziv. Vem, da mi je Darinka hotela s tem sporočiti, da je treba v življenju sprejemati različne izzive, tudi na poklicnem področju. Priznam, da mi je v tistem obdobju primanjkovalo samozavesti.

V Državnem zboru dislocirana enota ni ostala dolgo, že poleti 1998 je prišlo do selitve za Bežigrad, na Linhartovo 3a, v »Modro laguno«. Leta 2000 so se nama na tej lokaciji pridružile še kolegice Oddelka za dislocirano arhivsko gradivo III oziroma nekdanjega zgodovinskega dela Arhiva Ministrstva za notranje zadeve. Selitev pa še ni bilo konec, na začetku leta 2004 – takrat že v nekoliko spremenjeni sestavi – smo se vsi z Linhartove preselili v središče Ljubljane, v drugo nadstropje Kazine, na Kongresni trg 1, medtem ko so naši skladiščni prostori ostali za Bežigradom. Kmalu je prišlo tudi do združitve obeh (I. in III.) oddelkov za dislocirano arhivsko gradivo, in vodja sedaj združenega Oddelka (kasneje Sektorja) za varstvo arhivskega gradiva nekdanjega Zgodovinskega arhiva CK ZKS in nekdanjega arhiva organov za notranje zadeve je postala prav Darinka. Ta odločitev je bila vsekakor pričakovana, saj so jo odlikovale dolgotrne izkušnje na področju arhivistike. Svojo poklicno pot je namreč začela v ljubljanski enoti Zgodovinskega arhiva Ljubljana leta 1974 in jo od leta 1978 nadaljevala v Zgodovinskem arhivu CK ZKS, kjer je bila prva strokovno usposobljena arhivistka. Polega tega je bila vedno redoljubna in natančna – kar je po mojem

¹ Nekdanji Zgodovinski arhiv CK ZKS, ki je bil leta 1990 priključen Arhivu RS.